

A Meta-analysis of Studies on the Relationship Between Social Trust and Social Tolerance in Iran

Hassan Piri¹

Mohsen Niazi²

Received: 20/11/2020

Accepted: 15/06/2021

Abstract

Numerous studies have been conducted on social tolerance. One of the most important variables related to social tolerance is social trust. The meta-analysis method has been used to combine and analyze the results of research on social trust and social tolerance systematically. The statistical population of this study consists of all papers and master's theses in Iran in the field of studying the relationship between social trust and social tolerance from 2008 to the end of 2018. A total of 15 studies were found that for sampling. Seven studies that had the conditions and selection criteria such as having a correlation coefficient between the two aforementioned variables, the level of significance and the specificity of the sample size were selected as the final selection. First, non-diffusion bias and effect size heterogeneity were confirmed. Then the sensitivity of the effect size and the effect size coefficient and the moderating role of the statistical population were investigated using CMA software. Findings indicate an effect coefficient of $.296$ for social trust on social tolerance. Also, considering the moderating variable of the statistical population, this coefficient among young people in the age range of 15 to 29 years, $.155$, among people in the age range of 18 to 70, $.348$, which is significant in both groups. That is, the social trust of groups in the age group of 18 to 70 years affects social tolerance more than the age groups of 15 to 29 years. Overall, the results show that social trust as an independent variable has a moderate effect on social tolerance as a dependent variable; However, it is more common among people in the age range of 18 to 70 years.

Keywords

Social trust, social tolerance, statistical population, effect size, meta-analysis.

1. PhD student, Faculty of Humanities, Kashan University, Kashan, Iran (Corresponding Author).
hpiri.1367@gmail.com

2. PhD, Faculty of Humanities, Kashan University, Kashan, Iran. niazim@kashanu.ac.ir

* Piri, H., & Niazi, M. (1400 AP). A Meta-analysis of Studies on the Relationship Between Social Trust and Social Tolerance in Iran. *Journal of Islam and Social Studies*, 9(33), pp.151-177.

DOI: 10.22081 / jiss.2021.59385.1729.

فرا تحلیل مطالعات نسبت اعتماد اجتماعی و مدارای اجتماعی در ایران

حسن پیری^۱ محسن نیازی^۲

تاریخ دریافت: ۱۳۹۹/۰۸/۳۰ تاریخ پذیرش: ۱۴۰۰/۰۳/۲۵

چکیده

پژوهش‌های زیادی درباره مدارای اجتماعی انجام شده است. یکی از مهم‌ترین متغیرهای مرتبط با مدارای اجتماعی، اعتماد اجتماعی است. جهت ترکیب، تجزیه و تحلیل نظام‌مند نتایج پژوهش‌های انجام‌شده درباره اعتماد اجتماعی و مدارای اجتماعی از روش فراتحلیل استفاده شده است. جامعه آماری این پژوهش را همه مقالات و پایان‌نامه‌های کارشناسی ارشد در ایران در زمینه بررسی رابطه بین اعتماد اجتماعی و مدارای اجتماعی از سال ۱۳۸۷ تا پایان سال ۱۳۹۷ تشکیل داده است. در کل تعداد ۱۵ پژوهش یافت شد که برای نمونه‌گیری، ۷ پژوهش که شرایط و ملاک‌های انتخاب مانند داشتن ضریب همبستگی رابطه بین دو متغیر مذکور، سطح معناداری و مشخص بودن حجم نمونه را داشتند، به‌عنوان انتخاب نهایی برگزیده شدند. ابتدا عدم سوگیری انتشار و ناهمگنی اندازه اثر تأیید شد؛ سپس حساسیت اندازه اثر و ضریب اندازه اثر و نقش تعدیل‌گری جامعه آماری با به‌کارگیری نرم‌افزار CMA بررسی شد. یافته‌ها حکایت از ضریب تأثیر ۰/۲۹۶. اعتماد اجتماعی بر مدارای اجتماعی دارد. همچنین با در نظر گرفتن متغیر تعدیل‌گر جامعه آماری، این ضریب بین جوانانی که در رده سنی ۱۵ تا ۲۹ سال قرار دارند، ۱/۱۵۵. و بین افرادی که در رنج سنی ۱۸ ساله تا ۷۰ ساله قرار دارند، ۳/۴۸. است که در هر دو گروه معنادار است؛ یعنی اعتماد اجتماعی گروه‌های با رنج سنی ۱۸ تا ۷۰ ساله بیشتر از گروه‌های سنی ۱۵ تا ۲۹ ساله بر مدارای اجتماعی تأثیر می‌گذارد. در کل نتایج نشان می‌دهند اعتماد اجتماعی به‌عنوان متغیر مستقل بر مدارای اجتماعی به‌عنوان متغیر وابسته تأثیر متوسطی دارد؛ هرچند بین افرادی که در رنج سنی ۱۸ تا ۷۰ ساله قرار دارند، بیشتر است.

کلیدواژه‌ها

اعتماد اجتماعی، مدارای اجتماعی، جامعه آماری، اندازه اثر، فراتحلیل.

۱. دانشجوی دکتری دانشکده علوم انسانی دانشگاه کاشان، کاشان، ایران (نویسنده مسئول). hpiri.1367@gmail.com
۲. دکتری تخصصی دانشکده علوم انسانی دانشگاه کاشان، کاشان، ایران. niazim@kashanu.ac.ir

* پیری، حسن؛ نیازی، محسن. (۱۴۰۰). فراتحلیل مطالعات نسبت اعتماد اجتماعی و مدارای اجتماعی در ایران. فصلنامه علمی - پژوهشی اسلام و مطالعات اجتماعی، ۹(۳۳)، صص ۱۵۱-۱۷۷. DOI: 10.22081/jiss.2021.59385.1729

مقدمه

آنچه امروزه روابط بین جوامع و اعضای آن و به‌طور کلی تر امکان زیست را برای بشر فراهم می‌کند، اعتماد متقابل است. اعتماد اجتماعی پایه اساسی نظم اجتماعی است و موجب کاهش تنش‌ها و افزایش انسجام می‌شود (شارع‌پور، ۱۳۸۵، ص ۴۸). اعتماد اجتماعی ناظر بر انتظارات و تعهدات اکتسابی و تأییدشده است که افراد نسبت به یکدیگر و سازمان و نهادهای مربوط به زندگی اجتماعی‌شان دارند (ازکیا و غفاری، ۱۳۸۰، ص ۹). در واقع اعتماد انتظاری است که از درون اجتماع برمی‌خیزد و رفتار و همکاری و تعاونی درون آن مبتنی بر هنجارهای مشترک و عمومی است که نیازی به قانون و تنظیمات در روابط ندارد، بلکه وجدان اخلاقی مبنای آن است. پاتنام اعتماد اجتماعی را ناشی از دو منبع، یعنی هنجارهای معامله متقابل و شبکه‌های مشارکت مدنی می‌داند. از نظر وی اعتماد همکاری را آسان می‌کند و هرچه سطح اعتماد در یک جامعه بیشتر باشد، احتمال همکاری هم بیشتر خواهد بود. نبود این ویژگی‌ها در بعضی جوامع، عهدشکنی، بی‌اعتمادی، بی‌نظمی و رکود را به دنبال خواهد آورد (فوکویاما، ۱۳۷۹، ص ۱۲). زتومکا که در میان جامعه‌شناسان معاصر به مباحث اعتماد اجتماعی توجه خاصی داشته است، معتقد است برخورداری جامعه جدید از ویژگی منحصر به فردی چون آینده‌گرایی، شدت وابستگی متقابل، گستردگی و تنوع جوامع، تزايد نقش‌ها و تمایز اجتماعی، بسط نظام انتخاب، پیچیدگی نهادها و افزایش ابهام، ناشناختگی و تقویت گمنامی و غریبه‌بودن با محیط اجتماعی، توجه به اعتماد اجتماعی و نقش آن در حیات اجتماعی را واقعیتی جدی کرده است (ازکیا و غفاری، ۱۳۸۰، ص ۴). اعتماد تسهیل‌کننده مبادلات در فضای اجتماعی است که هزینه مذاکرات و مبادلات اجتماعی را به حداقل می‌رساند و برای حل مسائل مربوط به نظم اجتماعی نقش تعیین‌کننده‌ای دارد و عنصر پیش‌قراردادی و مقوم حیات اجتماعی است (ازکیا و غفاری، ۱۳۸۰، ص ۷). اعتماد اجتماعی دلالت بر انتظارات و تعهدهای اکتسابی و تأییدشده به لحاظ اجتماعی که افراد نسبت به یکدیگر و نسبت به سازمان‌ها و نهادها مربوط به زندگی اجتماعی‌شان دارند، تعریف شده است و قرین با رابطه متقابل تعمیم‌یافته است (ازکیا و غفاری، ۱۳۸۰، ص ۹).

مفهوم مهم دیگری که ارتباط تنگاتنگی با اعتماد اجتماعی دارد، مدارای اجتماعی است. مدارا به عنوان مسئله‌ای مهم در نظر گرفته می‌شود که به معنای احترام گذاشتن، پذیرش و ارج نهادن به فرهنگ‌های متنوع پیرامون، شیوه‌های متنوع انسان‌بودن و توجه به دیگران و یادگیری از آنان، ارزشمندشمردن تفاوت‌ها، کمرنگ کردن شکاف‌های فرهنگی، عدم پذیرش اندیشه‌های قالبی غیرمنصفانه و کشف زمینه‌های مشترک است (Lyness, 2006, p. 2). مدارا به طور ضمنی سرآغاز گفتمان، آزادی عقیده، آزادی وجدان و آزادی بیان است؛ به عبارت دیگر مدارا این امکان را به افراد می‌دهد تا ویژگی‌های شخصی و محافظت از اعتقادات و رفتارهایی را داشته باشند که دیگران آنها را نادرست یا منفی می‌دانند. مدارا با دیگران، کلید انسجام و همسازی اجتماعی است. به اعتقاد کینگ مدارا ناظر بر وضعیتی است که در آن افراد و گروه‌ها، نسبت به وضعیت، رویداد و پدیده‌ای که آن را به شدت ناپسند می‌شمارند یا به آن بی‌توجه هستند، با خویش‌تنداری و مدارا برخورد عملی می‌کنند (King, 1976, p. 6). در واقع مدارا با مؤلفه‌هایی چون وجود تنوع، اختلاف، ناخشنودی و نارضایتی، وجود آگاهی و قصد، احترام، توافق، وجود قدرت و توانایی مداخله و درنهایت کنترل خویش‌تنداری و مهار خویش در مداخله و مقاومت ملازم و همراه است (ادیبی‌سده، ۱۳۹۱، ص ۳۶۵).

وحدت و انسجام پایدار منوط به پذیرش تفاوت‌ها و تنوع فرهنگی و اجتماعی یا به عبارتی بهتر، منوط به مدارای اجتماعی است. با توجه به تنوع‌های مذهبی، قومی و زبانی و همچنین تفاوت‌های منطقه‌ای و محلی، توجه به مبحث مربوط به مدارای اجتماعی، امری مهم و ضروری است. سیاست‌های مربوط به مدارای اجتماعی برای جامعه‌ای مثل جامعه ایران که از تنوعات فرهنگی و اجتماعی زیادی برخوردار است، از اهمیت زیادی برخوردار است؛ چراکه وحدت و یکپارچگی را در جامعه ایجاد می‌کند، شکاف‌های فرهنگی و اجتماعی را کاهش می‌دهد و تصورات قالبی را از بین می‌برد.

مطالعات زیادی در حوزه‌های مختلف اعتماد اجتماعی و مدارای اجتماعی و ارتباط بین آنها انجام شده است که بعضاً نتایج مشابه یا متناقضی داشتند که همین امر اعتماد به این نتایج و ارتباط بین اعتماد اجتماعی و مدارای اجتماعی را به پرسش کشیده است؛

بنابراین با توجه به گستردگی و پراکندگی زمانی و مکانی مطالعات در این حوزه، لزوم انجام فراتحلیلی منسجم برای رسیدن به تصویری جامع تر و رسیدن به نقایص و کاستی‌های این حوزه و ارائه تصویر و چشم‌انداز یکپارچه از یافته‌های علمی در این حوزه ضروری به نظر می‌رسد. با توجه به تنوع فرهنگی و اجتماعی‌ای که در کشورمان وجود دارد، پرسش اساسی پژوهش حاضر این است که بین اعتماد اجتماعی و مدارای اجتماعی چه رابطه‌ای وجود دارد؟ برای یافتن پاسخ، با روش فراتحلیل به مطالعه و بررسی پژوهش‌های انجام‌شده در موضوع مطالعات اعتماد اجتماعی و مدارای اجتماعی پرداخته شده است.

۱. چارچوب نظری

در این بخش، نخست مفاهیم مربوط به اعتماد اجتماعی به‌عنوان متغیر مستقل و سپس مفاهیم مربوط به مدارای اجتماعی به‌عنوان متغیر وابسته تشریح می‌شوند و در نهایت رابطه بین دو مفهوم بالا در قالب رویکردهای نظری بررسی خواهند شد.

۱-۱. اعتماد اجتماعی

اعتماد اجتماعی به‌عنوان یکی از مهم‌ترین سازه‌های سرمایه اجتماعی است. رابرت پاتنام سرمایه اجتماعی را وجوه گوناگون سازمان اجتماعی نظیر اعتماد، هنجارها و شبکه‌ها می‌داند که می‌تواند با تسهیل اقدامات هماهنگ، کارایی جامعه را بهبود بخشد و امکان دستیابی به اهداف مشخصی را فراهم کند که بدون آن غیرقابل دسترسی خواهد بود (پاتنام، ۱۳۸۰، ص ۲۸۵). پاتنام چندین منفعت سرمایه اجتماعی را تشخیص داده است: ۱. سرمایه اجتماعی از طریق کمک به هماهنگ‌سازی و هم‌نوایی نسبت به رفتارهای مطلوب در حل وضعیت‌های دشوار کنش‌های جمعی مفید است. ۲. سرمایه اجتماعی هزینه‌های تجارت و معامله را کاهش می‌دهد. اعتماد به‌عنوان یکی از جنبه‌های سرمایه اجتماعی، مذاکرات گروه‌ها و احزاب را بدون نیاز به پول و زمان تضمین می‌کند. ۳. سرمایه اجتماعی مردم را نسبت به راه‌های متعددی که سرنوشت آنها به آن

وابسته است، آگاه‌تر می‌کند؛ راه‌هایی مانند همزیستی مسالمت‌آمیز، کشمکش‌های خشونت‌آمیز. چنین آگاهی‌هایی رفتار و ویژگی‌های رفتاری را تشویق می‌کنند که برای دیگر افراد جامعه سودمند هستند، رفتارهایی مانند مدارا و همدلی. همچنین از رفتارهایی که برای جامعه مضرند، نهی می‌کنند، رفتارهایی مانند کنش‌های بی‌نظم خشونت‌آمیز. ۴. سرمایه اجتماعی جریان اطلاعات را تسهیل می‌کند. اطلاعات از طریق آگاه کردن شهروندان از نیازها و اهداف اجتماع، شهروندان را بسیج می‌کند تا در راستای اهداف جامعه کار کنند. ۵. سرمایه اجتماعی توانایی بهتر کردن زندگی افراد از طریق روش‌های روانشناسانه و زیست‌شناسانه را فراهم می‌سازد (شارع‌پور و دیگران، ۱۳۸۸، ص ۲۴). هدف ما در این پژوهش تأکید بر منفعت سوم است.

اعتماد به موجودیت لنگرگاه گونه‌واقعیت، در معنای عاطفی و تا حدی در معنای معرفتی آن، ریشه در وثوق و اطمینان به اشخاص صالح و معتبر دارد که معمولاً از نخستین تجربیات کودک حاصل می‌شود؛ اعتمادی که گیدنز نام «اعتماد بنیادین» را بر آن می‌نهد. اعتماد بنیادین رفته‌رفته هویت شخصی فرد را به طرز سرنوشت‌ساز به مهربانی‌ها و خوشامد‌های دیگران وابسته می‌سازد (گیدنز، ۱۳۸۷، ص ۶۳). استقرار اعتماد بنیادین شرط اساسی تدارک هویت شخصی است. درست به همان اندازه که شرط اساسی تدارک هویت دیگر اشخاص و اشیا هم هست (گیدنز، ۱۳۸۷، ص ۶۸). امنیت از اعتماد شخصی و اعتماد به دیگران سرچشمه می‌گیرد که بی‌گمان به صورت‌های گوناگون در سراسر زندگی فرد دوام خواهد آورد. اعتماد به اشخاص، مبتنی بر پاسخ متقابل و دخالت‌داشتن است. اعتماد به نظام‌های انتزاعی، امنیت را در اعتمادپذیری روزانه فراهم می‌سازد؛ اما ذاتاً نمی‌تواند ادراک متقابل یا صمیمیتی را عرضه کند که روابط اعتماد شخصی ارائه می‌کنند (گیدنز، ۱۳۸۷، الف، صص ۱۳۶-۱۳۷).

یکی از انواع تقسیم‌بندی اعتماد اجتماعی، اعتماد اجتماعی برون‌گروهی و درون‌گروهی است. اعتماد برون‌گروهی است که به معنای حسن ظن به همه افراد جامعه در روابط اجتماعی جدای از تعلق به گروه‌های قومی و قبیله‌ای و سازمانی است. سرمایه اجتماعی بین‌گروهی باعث صمیمیت با شبکه‌های خارج از گروه می‌شود و افراد را با

گروه‌های غیرخودی متصل می‌کند (Leonard, 2004، به نقل از شارع‌پور، ۱۳۸۸). این نوع تعاملات امکان همزیستی هویت‌ها، فرهنگ‌ها و اندیشه‌های متفاوت را فراهم می‌سازند. در واقع در این نوع از سرمایه اجتماعی، امکان آشنایی با هویت‌ها، فرهنگ‌ها، سبک‌های زندگی و اندیشه‌های متفاوت فراهم و امکان همزیستی مسالمت‌آمیز برای آنها ایجاد می‌شود (شارع‌پور و دیگران، ۱۳۸۸، ص ۷۳).

اعتماد اجتماعی درون گروهی دربرگیرنده اعتماد به اعضای گروه خودی، همانند خانواده، نزدیکان، همکیشان و فامیل می‌شود. به اعتقاد پاتنام سرمایه اجتماعی درون گروهی باعث همگنی اعضای آن گروه می‌شود و بیش از آنکه با دیگران مدارا داشته باشند، نظر آنان را اشتباه تصور می‌کنند و آن را تهدیدی برای خود قلمداد می‌کنند.

۲-۱. مدارای اجتماعی

به دلیل اینکه مفهوم مدارا، چندبعدی و متکثر است، نمی‌توان از نظریه واحدی استفاده کرد؛ بنابراین برای پوشش چارچوب نظری این پژوهش از نظریه‌های مختلفی می‌توان سود جست. در مکتب انتقادی به مفهوم مدارا به خوبی پرداخته شده است. مارکوزه دو مفهوم تسامح سرکوبگر و تسامح آزادی‌بخش را مطرح می‌کند. تسامح سرکوبگر آن تسامحی است که از سوی صاحبان قدرت در جوامع صنعتی اعمال می‌گردد. در این شرایط جایگاه تسامح و مدارا در جوامع تغییر یافته است: «هدف تسامح مستلزم مدارانکردن با سیاست‌ها، نگرش‌ها و عقاید حاکم و رایج و تسامح ورزیدن با سیاست‌ها، نگرش‌ها و عقایدی است که غیرقانونی یا سرکوب شده‌اند؛ اما آنچه امروز تحت عنوان تسامح و مدارا اجرا می‌شود، در بسیاری از مؤثرترین جلوه‌هایش، در خدمت ستم‌پیشگی است» (مارکوزه، ۱۳۹۰، ص ۳۵۵). برای خروج از این شرایط و رسیدن به آزادی نیاز به پیش شرط‌هایی است که مدارای آزادی‌بخش از مهم‌ترین آنها است. شاخص اصلی مدارای آزادی‌بخش از نظر مارکوزه، وجود آزادی بیان و گفت‌وگو، عقلانیت بحث‌ها، نگاه انتقادی به جهان بیرون، کاهش خشونت و

سرکوب در برابر دگراندیشان، بی‌طرفی ارزشی و کاهش اقتدارطلبی است. سلطه و اقتدارطلبی مانع اساسی بروز و ظهور دگراندیشی است که در عرصه بحث و گفت‌وگو فرصت بیان و نشر داشته باشد، اما نه گفت‌وگوی تحریف‌شده و غیرعقلانی (مارکوزه، ۱۳۹۰، صص ۳۶۴-۳۶۶). از نظر مارکوزه عاملی که می‌تواند مانعی در برابر شکل‌گیری عقلانیت باشد و آن را دچار تحریف کند، ظهور پیش‌داوری و عدم بی‌طرفی و تعصب در پنداشت‌ها و باورها است که در نتیجه شکل‌گیری مقوله‌های پیشینی که در بطن شرایط سرکوبگرانه و نامداراگر رشد یافته‌اند، منجر به عدم مدارا خواهد شد (مارکوزه، ۱۳۹۰، ص ۳۶۷). دستاورد دیگر مکتب انتقادی در زمینه مدارا مقیاس F-scale یا شخصیت اقتدارطلب است که در واقع نقطه مقابل شخصیت مداراگر است. آدرنو و هورکهایمر در این پژوهش برای سنجش شخصیت اقتدارطلب از نُه شاخص استفاده کرده‌اند (حسین‌زاده خانگامی، ۱۳۸۹). این شاخص‌ها عبارت‌اند از: ۱. عرف‌پرستی: پیروی کامل از عرف و عادت، ارزش‌های طبقه متوسط؛ ۲. اطاعت از اقتدار: وجهه نظر تسلیم‌طلبانه و بدون اعتراض به قدرت اخلاقی بی‌نقص و کامل تصور شده گروه؛ ۳. تعرض مستبدانه: گرایش به یافتن افرادی که ارزش‌های عرفی را زیرپا می‌گذارند و رسواکردن و طرد و مجازات آنان؛ ۴. خشک‌اندیشی: مخالفت با تخیل، تصور، باریک‌بینی و خلاقیت؛ ۵. خرافه‌پرستی و تحجر: اعتقاد به قطعیت سرنوشت مرموز افراد، گرایش به تفکر در چارچوب مقولاتی ثابت؛ ۶. قدرت و صلابت: دل‌مشغولی با سلطه و فرمانبرداری، قوی و ضعیف رهبری و پیروی، تقلید از شخصیت‌های قدرتمند، تأکید بر ویژگی‌های عرفی خود، تظاهر مبالغه‌آمیز به قدرت و صلابت؛ ۷. ویرانگری و بدبینی: خصومت عام، بدگویی از انسان؛ ۸. فرافکنی، تمایل بدین اعتقاد که جهان دستخوش مخاطرات و بی‌بندوباری است، فرافکنی هوا و هوس‌های ناخودآگاه؛ ۹. جنس: نگرانی بیش از حد دربارهٔ امور جنسی» (بیکر، ۱۳۸۹، ص ۱۳۴).

علاوه بر مکتب انتقادی، می‌توان از نظریه پیتر کینگ نیز استفاده کرد. کینگ مفهوم مدارا را به چهار نوع، مدارای هویتی، مدارای فکری- عقیدتی، مدارای رفتاری و مدارای سازمانی تقسیم می‌کند. در این پژوهش از سه نوع اول برای تبیین مدارای

اجتماعی استفاده می‌شود. به عقیده کینگ^۱ مدارای هویتی، یعنی اعمال مدارا در مورد ویژگی‌هایی که اختیاری نیستند که خود شامل مدارا در مورد هویت‌های متفاوت از جمله ادیان مختلف، ملیت‌های گوناگون، قومیت‌های متمایز، جنسیت‌ها، نژادها، طایفه‌ها و زبان‌های مختلف می‌شود (King, 1976, pp. 39-40). مدارای رفتاری به معنای توجه به گروه‌هایی که عقاید مخالف دارند و در نظر گرفتن حق اعتراض است. مدارای رفتاری به معنای سخت‌گیری نکردن در مورد برخی از الگوهای رفتاری است که از نظر فرد نادرست‌اند و شامل سه نوع است: مدارا در الگوهای روابط جنسیتی، مدارا در مورد جرم و مدارا با مجرمان (بشیریه، ۱۳۷۹). مدارا در مورد وجود یا بیان یا تبلیغ عقایدی مخالف با عقاید عامل تساهل، مثل باور به دگراندیشی، نسبی‌گرایی فرهنگی عدم تعصب، باور به آزادی عقیده دیگران (King, 1976, p. 40) را مدارای عقیدتی می‌گویند.

آلپورت (۱۹۵۸) معتقد است در وضعیت خاص، برخورد با افراد برون‌گروه، مدارا را در برابر آنان افزایش می‌دهد. عواملی که به افزایش مدارا منجر می‌شوند، عبارت‌اند از: ارزیابی مثبت از این برخوردها به وسیلهٔ نهادهایی مثل مدارس و شرکت‌ها یا دولت (Quintelier, 2008).

موتز نیز معتقد است نمایش بین‌فرهنگی اندیشه‌ها، به مدارای بیشتر افراد منجر می‌شود؛ به این دلیل که با افزایش برخوردها و ارتباط با افراد از فرهنگ‌های مختلف، نگاه مثبت آنها به فرهنگ‌های متفاوت کشورهای دیگر افزایش می‌یابد. مدارای اجتماعی به ارزیابی مستقیم برخورد با افرادی از گروه‌های دیگر مربوط است (Mutz, 2002).

به نظر والزر مدارا مانند نگرش، شکل‌های متفاوتی به خود می‌گیرد و مدارا کردن مانند عمل کردن به روش‌های مختلفی سامان می‌یابد. مدارا حتی در منفورترین شکل‌های آن و بی‌ثبات‌ترین سامان‌های آن نیز بسیار مطلوب است. والزر مدارا را همزیستی گروه‌های مختلف مردم با تاریخ و فرهنگ و هویت‌های گوناگون تعریف

1. Preston king.

می‌کند. والزر مدارا را با چندین مفهوم اصلی مرتبط می‌داند که عبارت‌اند از قدرت، طبقه، جنسیت، دین و آموزش (والزر، ۱۳۸۳).

وگت (۱۹۹۷م) مدارا را به مدارای اخلاقی و مدارای اجتماعی تقسیم‌بندی می‌کند و مدارای اخلاقی را مدارا در مورد اعمال دیگران در فضای خصوصی می‌داند. تساهل اخلاقی به معنای عدم دخالت و جلوگیری از باورها و رفتارهای اخلاقی افراد و گروه‌های مختلف و محترم‌دانستن این باورها و رفتارها (فتحعلی، ۱۳۷۸، ص ۴۴). همچنین مدارای اجتماعی را مدارا در مورد ویژگی‌های مختلف انسانی که از تولد همراه او هستند، تعریف می‌کند.

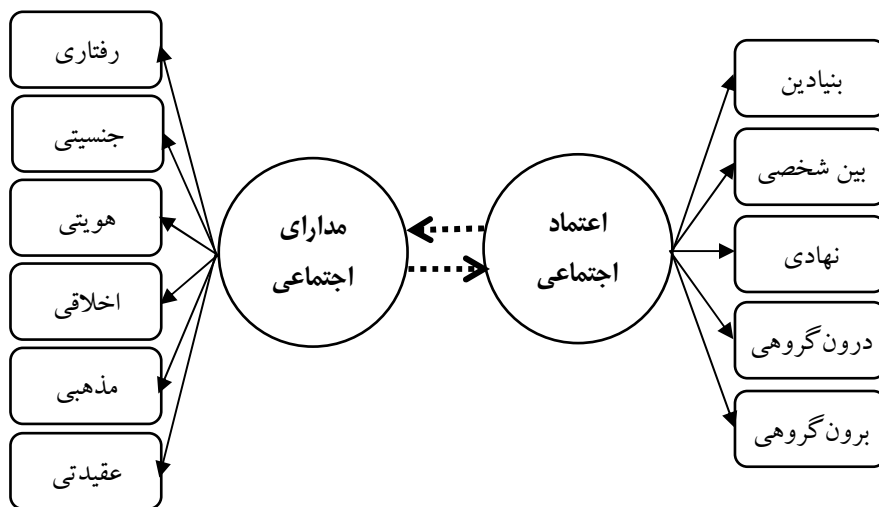
۳-۱. اعتماد اجتماعی و مدارای اجتماعی

از مجموع عواملی که بیشترین تأثیر را بر مدارای اجتماعی دارند، می‌توان به سرمایه اجتماعی اشاره کرد. اعتماد اجتماعی به‌عنوان یکی از مهم‌ترین سازه‌های سرمایه اجتماعی در نظر گرفته شده است. می‌توان گفت تا وقتی افراد با یکدیگر ارتباط برقرار نکنند و رابطه مبتنی بر اعتماد و همدلی نداشته باشند، مدارا در معانی مختلف آن هم شکل نمی‌گیرد.

برای ایجاد اعتماد، شخص باید هم به دیگری اعتماد کند و هم خودش قابل اعتماد باشد. در یک رابطه ناب هر کسی باید شخصیت دیگری را به رسمیت بشناسد. در واقع مدارای اجتماعی در یک رابطه مبتنی بر اعتماد شکل می‌گیرد و توسعه پیدا می‌کند (گیدنز، ۱۳۸۷، صص ۱۴۰-۱۴۱). در حالی که اعتماد، امنیت و تعدد گروه‌ها و هویت‌ها سطح روابط و پیوندهای اجتماعی را گسترش می‌دهند، بی‌اعتمادی و سوءظن، احساس ناامنی، ترس، فقدان گروه‌ها و هویت‌ها، سطح پیوندهای اجتماعی را کاهش می‌دهند و انزوای اجتماعی را موجب می‌شوند که این امر کاهش مدارای اجتماعی را به دنبال دارد (چلبی، امیرکافی، ۱۳۸۳، ص ۱۰). اعتماد از عناصر اساسی برای تقویت همکاری و مدارا است و حاصل پیش‌بینی‌پذیری رفتار دیگران است که در یک اجتماع کوچک از طریق آشنایی با دیگران شکل می‌گیرد؛ اما در اجتماع بزرگ‌تر و پیچیده‌تر یک اعتماد غیرشخصی‌تر

یا شکل غیرمستقیمی از اعتماد ضرورت می‌یابد که توسعه مدارا را روان‌تر می‌گرداند (Patnam, 2000، به نقل از شارع‌پور و دیگران، ۱۳۸۸، ص ۷۲).

بنابر آنچه گفته شد اعتماد اجتماعی یکی از متغیرهای اساسی و تعیین‌کننده در سامان‌دادن به مدارای اجتماعی جوامع است؛ بنابراین اعتماد اجتماعی نقش مهمی در ایجاد تحکیم وحدت ایران دارد که این امر منجر به افزایش مدارای اجتماعی بین شهروندان کشورمان خواهد شد. ارزیابی دقیق‌تر پیوند بین اعتماد اجتماعی و مدارای اجتماعی مستلزم استفاده از دیدگاه‌های اندیشمندان در این دو حوزه است؛ بنابراین در تعیین چارچوب نظری این پژوهش نمی‌توان فقط یک دیدگاه خاص، انتخاب کرد؛ به همین دلیل چارچوب نظری پژوهش حاضر، تلفیقی از نظریه‌های اندیشمندانی است که دیدگاه‌های آنها ذکر شد.

شکل ۱: مدل نظری تحقیق

۲. روش تحقیق

در این پژوهش از روش فراتحلیل کمی استفاده شده است. این روش یافته‌های پژوهش‌های دیگر را به صورت کمی ثبت می‌کند و آنها را برای استفاده از روش‌های

آماري آماده مي‌کند تا از اين طريق به نتايج يکدستي برسد. آنچه محقق در فراتحليل انجام مي‌دهد، صرفاً يک جمع‌بندي کمي و يک تحليل ذهني نيست، بلکه هم تجميع داده‌ها و هم تحليل نتايج و هم ترکيب عناصر گوناگون است (سياهپوش، ۱۳۸۷، ص ۱۰۳). جامعه آماري اين پژوهش را همه تحقيقات علمي-پژوهشي، علمي-ترويجي و پايان‌نامه‌هاي مقطع کارشناسي ارشد انجام‌شده در ايران در زمينه بررسي رابطه بين اعتماد اجتماعي و مداراي اجتماعي از سال ۱۳۸۷ تا پايان سال ۱۳۹۷ تشکيل داده است که در يکي از پايگاه‌هاي اطلاعات علمي جهاد دانشگاهي، پايگاه مجلات تخصصي نور، پايگاه اطلاعات نشریات کشور، پايگاه مرکز اسناد و مدارک علمي ايران و مانند اينها، نمايه شده باشند. در واقع معيارهاي درون‌گنجي مقاله عبارت‌اند از: ۱. پژوهش در ايران انجام شده باشد. ۲. در پژوهش مربوطه اعتماد اجتماعي به‌عنوان متغير مستقل و مداراي اجتماعي به‌عنوان متغير وابسته به کار رفته باشد. ۳. پژوهش‌هاي مورد بررسي اطلاعات مربوط به ضريب همبستگي و سطح معناداري را داشته باشند. ۴. حجم نمونه در پژوهش‌ها مشخص شده باشد. ۵. درجه علمي پژوهش‌هاي مورد بررسي، علمي-پژوهشي و علمي-ترويجي باشند. ۶. مقطع پايان‌نامه‌هاي مورد بررسي، کارشناسي ارشد باشند. در کل تعداد ۱۵ پژوهش يافت شد که از ميان آنها، ۷ پژوهش که شرايط و ملاک‌هاي انتخاب را داشتند، به‌عنوان انتخاب نهايي برگزيده شدند؛ سپس هريک از مطالعات کدبندي شدند و در نرم‌افزار CMA وارد شدند.

روش اصلي فراتحليل مبتني بر ترکيب نتايج است که معمولاً پس از تبديل آماره‌ها به شاخص (r) و برآورد اندازه اثر مورد استفاده قرار مي‌گيرد. براي تحليل استنباطي داده‌ها نيز ابتدا به کمک نمودار قيفي و روش همبستگي رتبه‌اي بگ و مزومدار و N ايمني از خطا به بررسي خطاي انتشار و با آزمون Q به بررسي ناهمگوني مطالعات پرداخته شد؛ سپس مدل اثرات تصادفي براي ترکيب نتايج و رسيدن به اندازه اثر استفاده شد (بابايي‌فرد و ديگران، ۱۳۹۸، ص ۱۱).

۳. یافته‌های تحقیق

۳-۱. برآورد اثرات تفکیکی و ترکیبی

در جدول زیر برآورد اثر تفکیکی براساس یک مقیاس مشترک، اثرات ترکیبی ثابت و تصادفی کلی مشخص شده است.

جدول ۱- اطلاعات کلی پژوهش‌های مورد بررسی

ردیف	عنوان پژوهش	پژوهشگران	پژوهشگر/	جامعه آماری	حجم نمونه	روش نمونه‌گیری	سال چاپ	محل چاپ
۱	رابطه سرمایه اجتماعی با مدارای اجتماعی	سید علیرضا افشانی؛ نجمه رام	جووانان شهر یزد	۳۸۴ نفر	خوشه‌ای چندمرحله‌ای	۱۳۹۳	مجله تحلیل اجتماعی نظم و نابرابری اجتماعی	
۲	تبیین جامعه‌شناختی چالش‌ها و فرصت‌ها مرتبط با مدارای اجتماعی	پروانه بیاتی؛ اسماعیل جهان‌بخش؛ شاپور بهیان	شهروندان ۱۸ تا ۷۰ ساله شهر تهران	۳۸۴ نفر	طبقه‌ای چندمرحله‌ای	۱۳۹۷	بررسی مسائل اجتماعی ایران	
۳	بررسی رابطه سرمایه اجتماعی با مدارا بین دانشجویان دانشکده علوم اجتماعی و علامه طباطبایی	محمود شارع‌پور؛ تقی آزاد ارمکی؛ علی عسکری	دانشجویان دانشکده علوم اجتماعی و علامه طباطبایی تهران	۲۲۰ نفر	طبقه‌ای	۱۳۸۸	مجله جامعه‌شناسی ایران	

ردیف	عنوان پژوهش	پژوهشگران	پژوهشگر/	جامعه آماری	حجم نمونه	روش نمونه‌گیری	سال چاپ	محل چاپ
۴	تبیین جامعه‌شناختی رابطه اعتماد اجتماعی و مدارای اجتماعی مبتنی بر نظریه ساختاربندی گیدنز	یوسف نصرالهی	یوسف نصرالهی	شهر وندان ۱۵ تا ۱۸ ساله میاندوآب	۶۰۰ نفر	تصادفی طبقه‌ای	۱۳۹۷	فصلنامه توسعه اجتماعی
۵	تأثیر اشکال سرمایه بر مدارای اجتماعی	یوسف نصرالهی	یوسف نصرالهی	شهر وندان ۱۵ تا ۱۸ ساله میاندوآب	۳۸۳ نفر	خوشه‌ای چندمرحله‌ای	۱۳۹۵	پایان‌نامه ارشد
۶	بررسی و سنجش میزان مدارای اجتماعی و عوامل اجتماعی و فرهنگی مؤثر بر آن	فاطمه مقتدایی	فاطمه مقتدایی	شهر وندان ۱۸ تا ۷۰ شهر اهواز	۳۸۸ نفر	طبقه‌ای	۱۳۸۹	پایان‌نامه ارشد
۷	سنجش مدارای اجتماعی و عوامل اجتماعی مؤثر بر آن	سمیرا شریفی	سمیرا شریفی	شهر وندان ۱۸ تا ۷۰ ساکن تهران	۳۴۶ فر	خوشه‌ای چندمرحله‌ای	۱۳۹۲	پایان‌نامه ارشد

در جدول شماره ۱، اطلاعات کلی شامل، عنوان پژوهش، پژوهشگر/ پژوهشگران، جامعه آماری، حجم نمونه، روش نمونه‌گیری، سال چاپ و محل چاپ آمده است.

جدول ۲- خلاصه اطلاعات فراتحلیل پژوهش‌های نمونه

ردیف	محقق	سال	اندازه اثر	حد پایین	حد بالا	Z-Value	P-Value
۱	افشانی؛ رام	۱۳۹۶	۰.۳۲۳	۰.۲۳۰	۰.۴۱۰	۶.۵۳۹	۰.۰۰۰
۲	بیاتی؛ جهان‌بخش؛ بهیان	۱۳۹۷	۰.۱۰۵	۰.۰۰۵	۰.۲۰۳	۲.۰۵۷	۰.۰۴۰
۳	جلالیان بخشنده؛ قاسمی؛ ایمان	۱۳۹۷	۰.۶۴۰	۰.۵۹۰	۰.۶۸۵	۱۸.۵۲۵	۰.۰۰۰
۴	شارع‌پور؛ آزاد ارمکی؛ عسکری	۱۳۸۸	۰.۱۵۰	۰.۰۱۸	۰.۲۷۷	۲.۲۲۶	۰.۰۲۶
۵	نصرالهی	۱۳۹۵	۰.۱۹۹	۰.۱۰۱	۰.۲۹۳	۳.۹۳۲	۰.۰۰۰
۶	مقتدایی	۱۳۸۹	۰.۱۸۱	۰.۰۸۳	۰.۲۷۶	۳.۵۹۱	۰.۰۰۰
۷	شریفی	۱۳۹۲	۰.۱۸۱	۰.۰۷۷	۰.۲۸۱	۳.۳۹۰	۰.۰۰۱
اثرات	ترکیبی ثابت		۰.۳۱۱	۰.۲۷۶	۰.۳۴۵	۱۶.۶۶۰	۰.۰۰۰
اثرات	ترکیبی تصادفی		۰.۲۶۹	۰.۰۸۰	۰.۴۳۹	۲.۷۶۶	۰.۰۰۶

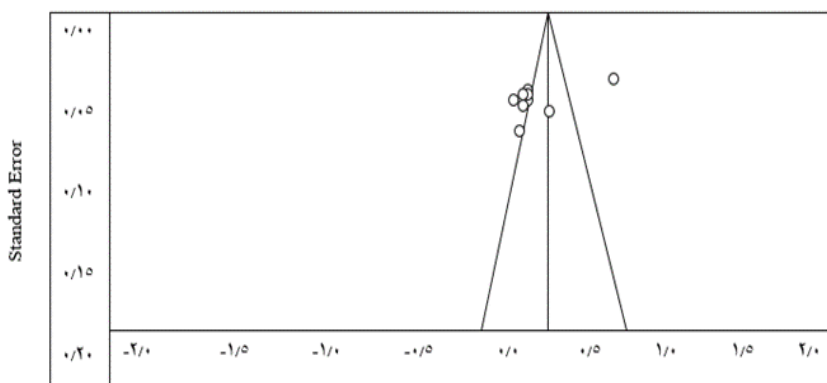
باتوجه به جدول شماره ۲، همه مطالعات بررسی شده ارتباط بین اعتماد اجتماعی و مدارای اجتماعی معنادار بوده و بیشترین مقدار آن مربوط به پژوهش جلالیان‌بخشنده، قاسمی و ایمان (۱۳۹۷) بوده که اندازه اثر آن ۰.۶۴۰ و کمترین مقدار آن مربوط به پژوهش بیاتی، جهان‌بخش و بهیان (۱۳۹۷) بوده که اندازه اثر آن ۰.۱۰۵ است. همچنین اثرات ترکیبی ثابت و تصادفی در سطح معنادار هستند.

۳-۱. خطای انتشار یا سوگیری انتشار

در مطالعات فراتحلیل ابتدا باید به بررسی خطای انتشار یا سوگیری انتشار پرداخته

شود؛ به عبارت دیگر به دنبال این موضوع هستیم که آیا محقق به اطلاعات تمامی تحقیقات دسترسی داشته است یا خیر؛ چراکه عمدتاً اطلاعات برخی از تحقیقات بنابر دلایلی در دسترس محقق نیست. در صورتی که این موضوع تأیید شود، نتایج فراتحلیل زیر سؤال می‌رود. فراتحلیلی‌هایی معتبر هستند که سوگیری انتشار نداشته باشند (بابایی‌فرد و دیگران، ۱۳۹۸، ص ۱۳). به همین منظور از نمودار کیفی و همبستگی بگ و مزومدار استفاده شده است.

Funnel Plot of Standard Error by Fisher's Z

شکل ۲- نمودار کیفی مبتنی بر خطای انتشار

با استناد به نمودار کیفی می‌توان گفت که اگر پراکنش نقاط در زیر قیف دیده شود، سوگیری انتشار وجود ندارد؛ بنابراین بیشتر مطالعات چسبیده به کنار آن دیده می‌شوند که نشان‌دهنده عدم خطای انتشار می‌باشد. همچنین برای اطمینان بیشتر از عدم خطای انتشار از آزمون همبستگی رتبه‌ای بگ و مزومدار استفاده شده است که در جدول پایین آمده است.

جدول ۳- نتایج حاصل از بررسی روش همبستگی رتبه‌ای بگ و مزومدار

P-Value	Z-Value	مقدار ضریب کندال (tau)	شاخص آماری
۰.۲۷۴	۰.۶۰۰	-۰.۱۹۰	

در صورتی که سطح معناداری آزمون بگ و مزومدار بزرگ‌تر از ۰/۰۵ باشد، می‌توان گفت سوگیری انتشار وجود ندارد. با توجه به جدول شماره ۳، سطح معناداری این آزمون ۰/۲۷۴ است که فرض عدم سوگیری انتشار تأیید می‌شود.

۳-۲. بررسی مفروضه همگنی مطالعات

به منظور بررسی همگنی مطالعات انجام‌شده از آزمون Q استفاده شده است.

جدول ۴- نتایج حاصل از آزمون Q

I ² (I-Square5)	P-Value سطح معناداری	درجه آزادی	مقدار آزمون Q	شاخص آماری نتایج
۹۶.۱۸۸	۰.۰۰۰	۶	۱۵۷.۴۱۶	

نتایج آزمون نشان می‌دهد که $Q = 157.416$ و $p = 0.000$ است. با توجه به اینکه P -Value کوچک‌تر از ۰/۰۵، به معنای تأیید فرض یک است، فرض یک که دال بر تأیید ناهمگنی مطالعات است، پذیرفته می‌شود؛ به عبارت دیگر معنادار بودن شاخص Q نشان‌دهنده وجود ناهمگنی در پژوهش‌های مورد بررسی است؛ اما این شاخص به افزایش تعداد اندازه اثر حساس است و با افزایش تعداد اثر، توان آن برای رد همگنی بالا می‌رود؛ بنابراین از شاخص I^2 استفاده شده است. هرچه مقدار این ضریب به ۱۰۰ نزدیک باشد، ناهمگنی زیاد و هرچه کمتر باشد، ناهمگنی ضعیف‌تر می‌شود. نتایج حاصل از I^2 نشان می‌دهد که ۹۶.۱۸۸ درصد از تغییرات کل مطالعات به ناهمگنی آنها مربوط است؛ بنابراین تفسیر آنها با مدل اثرات ثابت قابل قبول نیست و باید از مدل اثرات تصادفی استفاده کرد؛ به عبارت دیگر نتایج این آزمون نشان‌دهنده این نکته است که رابطه بین اعتماد اجتماعی و مدارای اجتماعی به شدت به لحاظ ویژگی‌ها و مشخصات مطالعات متفاوت است و در این وضعیت باید از متغیرهای تعدیل‌گر برای نشان‌دهنده واریانس و دلیل این تفاوت‌ها استفاده شود.

۳-۳. حساسیت اندازه اثر

حساسیت اندازه اثر برای نشان دادن اندازه اثر در صورت حذف تک تک مطالعات است. بنابراین مقدار اندازه اثر تحقیق نسبت به حذف هر یک از مقالات تفاوتی زیادی نمی‌کند؛ بنابراین واکاوی دوباره پژوهش‌ها هیچ ضرورتی ندارد.

۳-۴. ضریب اندازه اثر

در جدول شماره ۵ اندازه اثر مطالعات انجام شده در مدل اثرات تصادفی ارائه شده است.

جدول ۵- اندازه اثر مطالعات رابطه بین اعتماد اجتماعی و مدارای اجتماعی

P-Value	Z-Value	حد بالا	حد پایین	اندازه اثر (r)	تعداد مطالعات	رابطه بین اعتماد اجتماعی و مدارای اجتماعی
۰.۰۰۰۶	۲.۷۶۶	۰.۴۳۹	۰.۰۸۰	۰.۲۶۹	۷	

جدول شماره ۵ نشان می‌دهد که میانگین اندازه اثر اعتماد اجتماعی بر مدارای اجتماعی ۰.۲۶۹ است. برای تفسیر رابطه بین اعتماد اجتماعی و مدارای اجتماعی از نظام تفسیری کوهن استفاده شده است.

جدول ۶- نظام تفسیر اندازه کوهن

R	اندازه اثر
۰/۱ تا ۰/۲۹	پایین
۰/۳ تا ۰/۴۹	متوسط
۰/۵ تا ۱	بالا

با توجه به جدول بالا، نظام تفسیری کوهن نشان می‌دهد که رابطه بین اعتماد

اجتماعی و مدارای اجتماعی در حد متوسط است؛ به عبارت دیگر اعتماد اجتماعی اثر متوسطی بر مدارای اجتماعی دارد.

۳-۵. متغیر تعدیل گر جامعه آماری

با پذیرش فرض ناهمگنی مطالعات، چرایی ناهمگنی نتایج آن نیز باید مشخص شود. تلاش محقق برای پاسخ به این سؤال از طریق شناخت متغیر تعدیل گر، یعنی «جامعه آماری»، حاصل می‌شود.

جدول ۷- نتایج حاصل از بررسی متغیر تعدیل گر جامعه آماری

P-Value	Z-Value	اندازه اثر ترکیبی تصادفی	تعداد اندازه اثر	جامعه آماری
۰.۰۰۰	۵.۲۰۷	۰.۱۵۵	۳	جوانان (رده سنی ۱۵-۲۹)
۰.۰۱۷	۲.۳۹۶	۰.۳۴۸	۴	سایرین (رده سنی ۱۸-۷۰)
۰.۰۰۰	۵.۵۷۳	۰.۱۶۳	۷	کل

جدول شماره ۷ نشان می‌دهد که اندازه اثر تصادفی بین جوانانی که در رده سنی ۱۵ تا ۲۹ سال قرار دارند، و بین افرادی که در رنج سنی ۱۸ ساله تا ۷۰ ساله قرار دارند، ۰.۳۴۸ است که در هر دو گروه معنادار است؛ یعنی اعتماد اجتماعی در هر دو گروه بر مدارای اجتماعی تأثیر گذار است؛ به همین دلیل می‌توان گفت «جامعه آماری» متغیر تعدیل گر است؛ یعنی مدارای اجتماعی جوانانی که در رنج سنی ۱۵ تا ۲۹ سال قرار دارند کمتر از دیگر افرادی که در رنج سنی ۱۸ ساله تا ۷۰ ساله قرار دارند، متأثر از اعتماد اجتماعی است؛ به عبارت دیگر اعتماد اجتماعی گروه‌های با رنج سنی ۱۸ تا ۷۰ ساله بیشتر از گروه‌های سنی ۱۵ تا ۲۹ ساله بر مدارای اجتماعی تأثیر می‌گذارد. همچنین اندازه اثر کل برای هر دو گروه، ۰.۱۶۳ است.

نتیجه‌گیری

در دوره‌های گذشته به دلایل گوناگون، قرابت گروه‌ها در یک اجتماع خاص بیشتر بوده و افراد آن اجتماع معمولاً با سازوکارهای خاص محلی راحت‌تر و سریع‌تر به سازگاری دست پیدا می‌کردند؛ بنابراین دشواره‌بودن ناسازگاری افراد آن اجتماع معنا نداشت. در عصر جدید با ظهور پدیده‌ها و ابزارهای مختلفی که به گسترش ارتباطات و تعاملات انسان‌ها با یکدیگر منجر شده، ترکیب پیچیده‌ای از مناسبات مذهبی، قومیتی، زبانی، هویتی و فرهنگی به وقوع پیوسته است. فضاها و مکان‌ها به طرز چشمگیری متنوع و سرشار از گوناگونی شده‌اند. در این جوامع ناهمگن، افراد به‌طور هم‌زمان در گروه‌های مختلف و چندگانه‌ای عضوند که مجموع آنها مقوم هویت اجتماعی آنان است؛ هویتی که ممکن است متشکل از تکه‌های متعدد و پیچیده‌ای باشد (Miller et al., 2009). در اینجا است که مسئله اعتماد اهمیتی بنیادی پیدا می‌کند. اعتماد به‌عنوان یک سازوکار اجتماعی در تعاملات و کنش‌های افراد، نقش مهمی را ایفا می‌کند. به اعتقاد گیدنز اعتماد در جوامع ماقبل مدرنیته مبتنی بر حضور افراد بوده است؛ درحالی‌که در جوامع مدرن به دلیل جدایی زمان و مکان اعتماد غیرشخصی و اعتماد به دیگران ناشناس جنبه بنیادی پیدا کرده است (گیدنز، ۱۳۸۷ ب، صص ۳۳-۳۴)؛ بنابراین در این وضعیت، تحمل عقاید و فرهنگ‌های دیگری، اهمیت فراوانی دارد. امروزه این گوناگونی‌ها بدون داشتن مدارای اجتماعی و تحمل عقاید متفاوت و مخالف، امری مخاطره‌آمیز برای جامعه و فرد خواهد بود که ممکن است به ازهم‌گسیختگی جامعه و طرد فرد منجر شود. عدم مدارای اجتماعی، امکان زیست تنوعات فرهنگی، قومی و نژادی را سلب و ایجاد ناامنی را بیشتر می‌کند. شناسایی وضعیت مدارای اجتماعی و مسائل مرتبط با این موضوع، به متفکران و اندیشمندان این امکان را می‌دهد که پتانسیل‌های رفتارهای خشونت‌آمیز را در جامعه تشخیص دهند و سیاست‌های مناسبی را در مواجهه با تنوعات و تضادهای جامعه اتخاذ کنند و بستر مناسبی برای اعتماد بین افراد جامعه فراهم سازند. به دلیل اهمیت این موضوع، تحقیقات زیادی درباره اعتماد اجتماعی و مدارای اجتماعی انجام شده است. در این پژوهش که به صورت فراتحلیل انجام گرفت تحقیقاتی که به ارتباط

بین اعتماد اجتماعی و مدارای اجتماعی پرداخته بودند، مبنای کار قرار گرفت. در کل تعداد ۱۵ پژوهش یافت شد که جهت نمونه گیری، ۷ پژوهش برگزیده شدند؛ سپس هریک از مطالعات کدبندی شدند و در نرم افزار CMA وارد شدند. روش اصلی فراتحلیل مبتنی بر ترکیب نتایج است که معمولاً پس از تبدیل آماره‌ها به شاخص (r) و برآورد اندازه اثر به کار می‌رود. برای تحلیل استنباطی داده‌ها نیز ابتدا به کمک نمودار کیفی و روش همبستگی رتبه‌ای بگ و مزومدار و N ایمنی از خطا به بررسی خطای انتشار پرداخته شد. بیشتر مطالعات مورد بررسی کنار قیف دیده می‌شوند که نشان‌دهنده عدم خطای انتشار است؛ همچنین سطح معناداری آزمون بگ و مزومدار، ۰/۲۷۴ است که فرض عدم سوگیری انتشار تأیید می‌شود. نتایج حاصل از I^2 هم نشان داد که ۹۶/۱۸۸ درصد از تغییرات کل مطالعات به ناهمگنی آنها مربوط است؛ سپس در بررسی فرض همگنی ۷ پژوهش مورد نظر، آزمون Q با اطمینان ۰/۹۹، فرضیه صفر مبنی بر همگنی مطالعات رد و فرض ناهمگونی اندازه اثر مطالعات انجام شده مورد تأیید قرار گرفت. با توجه به فرض ناهمگنی مطالعات، مدل اثرات تصادفی ملاک تفسیر اندازه اثر قرار گرفت. تلاش محقق برای پاسخ به این سؤال که چرا نتایج پژوهش ناهمگن است، از طریق شناخت متغیر تعدیل‌گر (جامعه آماری) حاصل شد. در کل میانگین اندازه اثر اعتماد اجتماعی بر مدارای اجتماعی ۰/۲۹۶ است که با توجه به نظام تفسیر کوهن، این رابطه در حد متوسط ارزیابی می‌شود.

در کشور ما که پدیده چندفرهنگی، چند قومیتی، چند مذهبی و چندزبانی، موضوعی مهم و استراتژیک به شمار می‌آید، درک ساختار مدارای اجتماعی و اعتماد اجتماعی و پیامد آن از اهمیت بنیادی برخوردار است؛ چون نه تنها بر مفهوم خود، بلکه بر ماهیت روابط بین خود و دیگران تأثیرگذار است؛ همچنین با ظهور رسانه‌های اجتماعی به درون ساحت‌های فرهنگی، اهمیت مدارای اجتماعی و اعتماد متقابل بین کاربران دوچندان می‌شود؛ بنابراین لازم است بستری فراهم شود که سواد رسانه‌ای بین عامه مردم افزایش یابد تا از این طریق اعتماد مردم به یکدیگر افزایش یابد و در عرصه مجازی در برابر هم مدارای بیشتری از خود نشان دهند. این بستر می‌تواند از طریق

کلاس‌های آموزشی چه در مدرسه و چه در دانشگاه صورت گیرد. همچنین از طریق رسانه‌های ملی، برنامه‌هایی اتخاذ شود که پیشداوری‌ها، تعصب‌ها و عقاید قالبی که بین تک‌تک مردم وجود دارد، کمرنگ‌تر شود.

امروزه انشقاق بین دولتمردان و مردم بیشتر شده است؛ بنابراین لازم است تمهیداتی اندیشه شود که اعتماد این دو به یکدیگر افزایش یابد تا از این طریق در برابر یکدیگر تسامح بیشتری به خرج دهند.

استفاده از نظر متخصصان و مشاوران علوم اجتماعی و روان‌شناسی جهت اعتمادسازی در روابط انسانی و تلاش برای افزایش مدارای اجتماعی، می‌تواند بسیار کارساز باشد. لازم است به نهاد خانواده بیشتر توجه شود و سبک‌های تربیتی که منجر به اعتماد و مدارای بیشتری می‌شود، در دستور کار نهادهای مرتبط قرار گیرد.

در پایان پیشنهاد می‌شود برای تعمیق بیشتر رابطه بین اعتماد اجتماعی و مدارای اجتماعی از روش‌های کیفی نیز استفاده شود.

فهرست منابع

۱. ادیبی سده، مهدی؛ رستگار، یاسر؛ بهشتی، سیدصمد. (۱۳۹۱). مدارای اجتماعی و ابعاد آن. فصلنامه علمی و پژوهشی رفاه اجتماعی. ۱۳(۵۰)، صص ۳۵۳-۳۷۶.
۲. ازکیا، مصطفی؛ غفاری، غلامرضا. (۱۳۸۰). بررسی رابطه بین اعتماد و مشارکت اجتماعی در نواحی روستایی شهر کاشان. نامه علوم اجتماعی. ۹(۱۷)، صص ۳-۳۱.
۳. افشانی، سیدعلیرضا؛ رام، نجم. (۱۳۹۶). رابطه سرمایه اجتماعی با مدارای اجتماعی در میان جوانان شهر یزد. مجله تحلیل اجتماعی نظم و نابرابری اجتماعی. ۴(۷۲)، صص ۱۱۵-۱۳۴.
۴. بابایی فرد، اسدالله؛ پیری، حسن؛ سلیمان نژاد، محمد و منتی، محمد. (۱۳۹۸). فراتحلیل مطالعات دینداری و هویت ملی در ایران. جامعه‌پژوهی فرهنگی. شماره (۱)، صص ۱-۲۲.
۵. بشیریه، حسین. (۱۳۷۹). نظریه‌های فرهنگ در قرن بیستم. تهران: انتشارات پویا.
۶. بیاتی، پروانه؛ جهانبخش، اسماعیل و بهیان، شاپور. (۱۳۹۷). تبیین جامعه‌شناختی چالش‌ها و فرصت‌های مرتبط با مدارای اجتماعی شهروندان شهر تهران. بررسی مسائل اجتماعی ایران. ۹(۱۶)، صص ۱۷-۳۹.
۷. بیکر، ترنر. (۱۳۸۹). نحوه انجام تحقیقات اجتماعی (مترجم: هوشنگ نایی). نشر نی.
۸. پاتنام، رابرت. (۱۳۸۰). دموکراسی و سنت‌های مدنی (مترجم: محمدعلی دلفروز). تهران: نشر روزنامه سلام.
۹. جلائیان‌بخشنده، وجیهه؛ قاسمی، وحید و ایمان، محمدتقی. (۱۳۹۷). تبیین جامعه‌شناختی رابطه اعتماد اجتماعی و مدارای اجتماعی مبتنی بر نظریه ساختاربندی گیدنز. فصلنامه توسعه اجتماعی. ۱۲(۴۸)، صص ۷-۳۲.
۱۰. چلبی، مسعود؛ امیرکافی، مهدی. (۱۳۸۳). تحلیل چندسطحی انزوای اجتماعی. مجله جامعه‌شناسی ایران، ۵(۲)، صص ۳-۳۱.

۱۱. حسین زاده خانگاهی، معصومه. (۱۳۸۹). بررسی مداگری در بین دانشجویان دانشگاه گیلان (استاد راهنما: حسن چاوشیان، استاد مشاور: محمد مهدی رحمتی). پایان‌نامه کارشناسی ارشد. دانشگاه گیلان، دانشکده ادبیات و علوم انسانی.
۱۲. سیاهپوش، امیر. (۱۳۸۷). فراتحلیل مطالعات سرمایه اجتماعی در ایران. فصلنامه راهبرد فرهنگ. ۱(۳)، صص ۹۹-۱۲۴.
۱۳. شارع‌پور، محمود. (۱۳۸۵). سرمایه اجتماعی: مفهوم سازی. سنجش و دلالت‌های سیاست‌گذاری. ساری: سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی مازندران.
۱۴. شارع‌پور. محمود؛ آزاد ارمکی، تقی و عسکری، علی. (۱۳۸۸). بررسی رابطه سرمایه اجتماعی با مدارا در بین دانشجویان دانشکده‌های علوم اجتماعی دانشگاه تهران و علامه طباطبایی. مجله جامعه‌شناسی ایران. ۱۰(۱)، صص ۶۸-۹۴.
۱۵. شریفی، سمیرا. (۱۳۹۲). سنجش مدارای اجتماعی و عوامل اجتماعی مؤثر بر آن در بین شهروندان ساکن تهران (استاد مشاور: خدیجه سفیری، استاد راهنما: یعقوب موسوی). پایان‌نامه کارشناسی ارشد. دانشگاه الزهراء، دانشکده علوم اجتماعی و اقتصادی.
۱۶. فتحعلی، محمود. (۱۳۷۸). تساهل و تسامح اخلاقی. دینی. سیاسی. قم: مؤسسه فرهنگی طه.
۱۷. فوکویاما، فرانسیس. (۱۳۷۹). پایان نظم: سرمایه اجتماعی و حفظ آن (مترجم: غلامعباس توسلی). تهران: جامعه ایرانیان.
۱۸. گیدنز، آنتونی. (۱۳۸۷ الف). پیامدهای مدرنیته (مترجم: محسن ثلاثی). تهران: انتشارات مرکز.
۱۹. گیدنز، آنتونی. (۱۳۸۷ ب). تجدد و تشخص (جامعه و هویت شخصی در عصر جدید) (مترجم: ناصر موفقیان). تهران: نشر نی.
۲۰. مارکوزه، هربرت. (۱۳۹۰). جامعه‌شناسی انتقادی (ویراستار: پل کانتون، مترجم: حسن چاوشیان). تهران: نشر کتاب آمه.
۲۱. مقتدایی، فاطمه. (۱۳۸۹). بررسی و سنجش میزان مدارای اجتماعی و عوامل اجتماعی و فرهنگی مؤثر بر آن. (استاد راهنما: معصومه باقری). پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه شهید چمران، دانشکده اقتصاد و علوم اجتماعی.

۲۲. نصرالهی، یوسف. (۱۳۹۵). تأثیر اشکال سرمایه بر مدارای اجتماعی (استاد راهنما: امید قادرزاده). پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه کردستان، دانشکده علوم انسانی و اجتماعی.
۲۳. والزر، مایکل. (۱۳۸۳). در باب مدارا (مترجم: صالح نجفی). تهران: شیرازه.
24. King, P. (1976). *Toleration*. New York: St.
25. Lyness, D. (2006). Teaching Your Child Tolerance.:<http://www.kidshealth.org/essay/Tolerance.html>.
26. Miller, K. P., Brewer, M. B., & Ar buckle, N. L. (2009). *Social Identity Complexity: Its Correlates and Antecedents*. *Group Processes & Intergroup Relations*, 12(1), pp. 79–94.
27. Mutz, Diana. (2002). *Cross-Cutting Social Networks: Testing Democratic Theory in Practice*. *American Political Science Review* 96(1), pp. 26-111.
28. Quintelier, Ellen. (2008). *Does European Citizenship Increase Tolerance in Young People?*, *European Union Politics*, Volume 9(3), pp. 339-362: London: Sage.

References

1. Adibi sede, M., Rastegar, Y., & Beheshti, S. S. (1391 AP). Social tolerance and its dimensions. *Social Welfare*. 13(50), pp. 353-376. [In Persian]
2. Afshani, S. A., & Ram, N. (1396 AP). The relationship between social capital and social tolerance among the youth of Yazd, *Social analysis of order and social inequality*, 4(72), pp. 115-134. [In Persian]
3. Azkia, M., & Ghaffari, Gh. R. (1380 AP). Investigating the relationship between trust and social participation in rural areas of Kashan. *Social Science Letter*, 9(17), pp. 3-31. [In Persian]
4. Babaeifard, A., Piri, H., Soleimannejad, M. & Menati, M. (1398 AP). Meta-analysis of Religious Studies and National Identity in Iran. *Sociological Cultural Studies*, (1), pp. 1-22. [In Persian]
5. Baker, Th. L. (1389 AP). *Doing social research* (H. Naebi, Trans.). Nashr-e Ney. [In Persian]
6. Bashirieh, H. (1379 AP). *Theories of culture in the twentieth century*. Tehran: Pouya. [In Persian]
7. Bayati, P., Jahanbakhsh, Ismail and Bahyan, Shapoor. (1397 AP). Sociological Explanation of Challenges and Opportunities Related to Social Tolerance of Tehran's Citizens. *Iranian Journal of Social Problems*, 9(16), pp. 17-39. [In Persian]
8. Chalabi, M., & Amirkafi, M. (1383 AP). Multilevel analysis of social isolation. *Iranian Journal of Sociology*, 5(2), pp. 3- 31. [In Persian]
9. Fathali, M. (1378 AP). *Moral, Religious, Political tolerance*. Qom: Taha Cultural Institute. [In Persian]
10. Fukoyama, F. (1379 AP). *The end of the order* (Gh. A. Tavassoli, Trans.). Tehran: Iranian Society. [In Persian]
11. Giddens, A. (1387a AP). *The Consequences of modernity* (M. Thalasi, Trans.). Tehran: Markaz. [In Persian]

12. Giddens, A. (1387b AP). *Modernity and self - Identity: Self and society in the late modern age* (Nasser Movafaqian, Trans.). Tehran: Nashr-e Ney. [In Persian]
13. Hosseinzadeh Khangahi, M. (1389 AP). *Survey of medicine among students of Guilan University* (Master's thesis). Faculty of Literature and Humanities, University of Guilan, Guilan, Iran. [In Persian]
14. Jalaeean Bakhshande, V., Ghasemi, V., & Iman, M. T. (1397 AP). Sociological Explanation of the Relationship between Social Trust and Social Tolerance Based on Giddens' Structuration Theory. *Social Development*, 12(48), pp. 7-32. [In Persian]
15. King, P. (1976). *Toleration*. New York: St.
16. Lyness, D. (2006). *Teaching Your Child Tolerance*. Retrieved from: <http://www.kidshealth.org/essay/Tolerance.html>.
17. Marcuse, H. (1390 AP). *Critical Sociology* (P. Conrton, Ed., H. Chavoshian, Trans.). Tehran: Ame. [In Persian]
18. Miller, K. P., Brewer, M. B., & Arbuckle, N. L. (2009). Social Identity Complexity: Its Correlates and Antecedents. *Group Processes & Intergroup Relations*, 12(1), pp. 79-94.
19. Muqtadaei, F. (1389 AP). *Assessing and measuring the degree of social tolerance and social and cultural factors affecting it* (Master's Thesis). Faculty of Economics and Social Sciences, Shahid Chamran University, Ahvaz, Iran. [In Persian]
20. Mutz, D. (2002). Cross-Cutting Social Networks: Testing Democratic Theory in Practice. *American Political Science Review*, 96(1), pp. 26-111.
21. Nasrollahi, Y. (1395 AP). *The effect of capital forms on social tolerance* (Master's Thesis). Faculty of Humanities and Social Sciences, University of Kurdistan, Kurdistan, Iran. [In Persian]
22. Putnam, R. D. (1380 AP). *Democracy and Civic Traditions* (M. A. Delforuz, Trans.). Tehran: Salam newspaper. [In Persian]

23. Quintelier, E. (2008). Does European Citizenship Increase Tolerance in Young People? *European Union Politics*, 9(3), pp. 339-362.
24. Share'pour, M. (1385 AP). *Social capital: conceptualization, policy assessments and implications*. Sari: Mazandaran Management and Planning Organization. [In Persian]
25. Share'pour, M., Azad Armaki, T. & Askari, A. (1388 AP). Investigating the relationship between social capital and tolerance among students of social sciences faculties of Tehran and Allameh Tabataba'i University. *Iranian Journal of Sociology*, 10(1), pp. 68 - 94. [In Persian]
26. Sharifi, S. (1392 AP). *Assessing social tolerance and social factors affecting it among citizens living in Tehran* (Master's Thesis). Al-Zahra University, Faculty of Social Sciences and Economics. [In Persian]
27. Siahpoosh, A. (1387 AP). Meta-analysis of social capital studies in Iran. *Culture Strategy*, 1(3), pp. 99-124. [In Persian]
28. Walzer, M. (1383). *About tolerance* (Saleh Najafi, Trans.). Tehran: Shirazeh. [In Persian]